

”Skall flaggan flyga både nätter och dagar”

Den 21 juni 1845 var en lördag och vid halvtvåtiden på eftermiddagen skakades Stockholm av en redig smäll. Det var kastellet på Kastellholmen som flög i luften.

Det gamla huset hade använts som laboratorium vilket i dåtida språkbruk närmast betydde en ammunitionsfabrik där man totade ihop krutkarduser och patroner.

Kastellet med örlogsflaggan har i flera hundra år symboliserat Sveriges frihet och flottans vakt. Så länge som flaggan hissas på Kastellholmen är huvudstaden fri från inkräktare.

Flottan flyttade omkring 1640 från Blasieholmen till Skepps- och Kastellholmarna och åtminstone från 1660-talet fanns en signalmast med en örlogsflagga högst upp på Kastellholmen. ”Skall flaggan flyga både nätter och dagar”, står det i en instruktion från 1665. Vid denna tid fanns inget kastell utan endast en vaktstuga intill flaggstången.

Några år senare lät Amiralitetskollegium uppföra en liten åttkantig skans av sten för att ge saluter till anlöpande fartyg. Nedanför på berget uppställdes salutkanoner som var troféer erövrade under trettioåriga kriget och Karl X:s polska krig. Utväxling av salut var i äldre tider en viktig del av artigheten till sjöss och det kunde ibland bli ett väldigt skjutande på Stockholms ström.

Flottan flyttade 1680 till den nya örlogsbasen Karlskrona och kastellet började förfalla, men det var sannolikt fortfarande bemannat.

Stockholm återfick sin sjömilitära betydelse när galäreskadern upprättades 1715 och tornet som vanligen kallades ”Lilla kastellet södra rundeln” reparerades nu. I tornet förvarades örlogsflaggorna, men 1728 fanns där endast en flagga om

Fortfarande blåser örlogsflaggan från Kastellholmen och det har den gjort i mer än trehundra år. Flottan har dock lämnat sina öar i Stockholms ström och Fastighetsverket vårdar nu byggnaderna på Kastellholmen och Skeppsholmen.

14 alnar ”alldeles utblåst och odugelig” och en 28 alnar lång svensk vimpel om två dukar samt flaggfall.

Kastellet förföll på nytt under 1700-talet och 1784 hette det att flaggningen ”icke utan äventyr kan bestridas”. Samma år beslöts att kastellet skulle byggas om och repareras.

”Som detta gamla fäste eller kastell är ett minnesmärke, vilket i anseende till dess ålder förtjänar att underhållas, så finna vi med god hushållning enligast, att försätta det samma i sådant stånd, att det därjämte må bli tjänligt för de saluter, som för ut- och ingående skepp vanligen göres” heter det i det kungliga brevet till Statskontoret.

Det ombyggda kastellet hade ganska stora likheter med det gamla. Det var en åttkantig byggnad uppförd av sten i en våning med ett valmat tälttak. Högst upp fanns en lanternin med flaggstång och i källaren fanns krutförråd.

Ett nytt kastell

Sedan det gamla kastellet exploderat utarbetade översten i ingenjörs-kåren C Meijer 1846 ritningar till ett nytt kastell, som också skulle ha en viss försvarsfunktion. På taket skulle en bomkanon till ”hamnens

och reddens behärskande” placeras och byggnaden i övrigt inrymma logement. Även salutbatterierna skulle kunna användas till försvar.

Ritningarna omarbetades av arkitekten Fredrik Blom, som var överste i flottans mekaniska kår. Kastellet byggdes 1846–48, men först 1850 skedde inflyttningen i logementen, som snart visade sig vara otjänliga. De utrymdes redan 1851 och byggdes om 1858 till lika olämpliga bostadslägenheter.

Sveriges union med Norge upplöstes formellt den 26 oktober 1905. Följande dag hissades vid en högtidlig ceremoni för första gången sedan 1814 den ”rena” svenska örlogsflaggan på kastellet.

Örlogsstationen var kvar på Skepps- och Kastellholmarna till 1969 och fram till dess fanns tjänstebostäder i kastellet. I dag används det av marinens frivilligorganisationer och Sjöofficerssällskapet. Salutbatteriet används till att hälsa besökande örlogsfartyg.

När flottan lämnade Skeppsholmen och kastellet 1990 halades örlogsflaggan för gott som man trod-

”Crusenstolpes kajuta” i Blåsuts trädgård. Kajutan var egentligen en överbyggnad till en salsslup som enligt traditionen skulle ha transporterat Magnus Jakob Crusenstolpe, som dömts för majestätsbrott, till fångenskap på Vaxholms fästning.

Kastellholmen, med kastellet, från söder. Utmed stranden syns längst till vänster Hantverkarbostället. Till höger om detta, i bildens mitt, Underofficersbostället och till höger om detta skymtar Flaggkonstapelbostället. Byggnaden längst ut på holmen, med rött tak, är kolskjulet.

de, men allmänheten kunde inte acceptera att den månghundraåriga traditionen bröts och efter några veckor hissades den tretungade flaggan på nytt. Sedan dess cyklar varje morgon en värnpliktig från Livgardesdragonernas kasern på Lidingövägen till Kastellholmen och hissar flaggan.

Kungliga nöjen och andras

Alldeles invid brofästet på Kastellholmssidan ligger en miniatyrborg i rött tegel med kärntorn, vapensköldar och en spetsig tourell.

I början på 1860-talet blev skridskoåkning omåttligt populärt bland de högre samhällsskikten i Europa och 1866 bildades Kungliga Skridskoklubben i Stockholm, men redan några år tidigare hade en "kunglig" skridskobana anlagts på isen mellan Skepps- och Kastellholmarna.

Till en början nöjde man sig med att använda ett badhus och tält för att klä om i. Med tiden ökade anspråken och 1882 byggde skridskoklubben tillsammans med Kungliga Svenska Segelsällskapet det borgliknande klubbhuset efter ritningar av Adolf Emil Melander. Skridskoklubben upphörde 1901 och huset användes därefter av KSSS till 1919. Det blev sedan musikpa-

viljong för flottans musikkår och när det nya Vasamuseet byggdes var det arkitektkontor.

Söder om kastellet, i slutningen ovanför stranden ligger det gamla flaggkonstapelbostället. Det byggdes på 1770-talet efter ritningar av Charles Apelquist som var konstruktör vid flottan, och fick sitt nuvarande utseende vid en ombyggnad 1880.

Flaggkonstapeln upplät från mitten av 1800-talet sin trädgård till servering. Ett antal "kajutor", som egentligen var överbyggnader till salsslupar från Kungliga hovjaktvarvet, som upplöstes 1850, ställdes ut i trädgården. I kajutorna kunde man ostört sitta och pokulera över punschglas och konjakstoddar.

Från början var stället en obskyr sjömanskrog, men sedan Sjöofficerssällskapet tagit över ruljangsen 1879 blev det ett populärt tillhåll för flottans officerare och vanliga stockholmare. Vårdshuset som kallades "Blåsut" upphörde 1916 när hårda spritrestriktioner drabbade landet.

Karantänshus och kolskjul

Trots sitt krigiska namn har Kastellholmen under de senaste 150 åren främst hyst bostäder. Närmast bron på holmens södra sida ligger Hantverkarbostället. Det är en lång tvåvåningsbyggnad med bottenvåning-

en av sten och övervåningen av trä. Huset ser närmast ut som en arbetarbarack vid ett norrländskt sågverk, men ruvar på en betydligt äldre historia.

Huvuddelen av bottenvåningen byggdes 1737 som sjukhus. Den byggdes på 1789 med en övervåning av trä. Omkring 1850 blev huset Skeppsgossekasern och 1878 bostadshus för arbetare vid Örlogsvärvet.

Fortsätter man ett stycke utmed stranden finner man ytterligare ett bostadshus. Det byggdes 1855 som karantänsbyggnad vid Djurhamn i Stockholms skärgård. Huset inlöstes 1858 av flottan och transporterades följande år av lastgaleasen Tärnan till Kastellholmen för att användas som kasern och sjukhus. 1867 förändrades huset till boställe för underofficerare.

De båda husen används tillsammans med flaggkonstapelbostället fortfarande som bostäder.

Längst ut på Kastellholmen ligger kolskjulet. På 1850-talet började flottan gå över till maskindrivna fartyg och 1858-59 byggdes skjulet av tegelpelare med brädfyllning. Sin oansenlighet till trots är byggnaden ett intressant monument från ångans tidevarv.

Staffan Nilsson